

A SZISZÜPHOSZI PARADOXON

*„Otthagynom Sziszüphoszt a hegy lábánál!
Minden ember megtalálja a maga terhét. De Sziszüphosz
a felsőbbrendű hűségre tanít, mely isteneket tagad
és sziklákat emel. Ő is úgy ítéli, hogy minden jól van.
A gazdátlanmá vált világ neki se nem meddő, se nem kicsi.
A kő minden egyes darabja, a sötétlő hegy minden egyes
ércszilánkja külön kis világ a számára. A csúcsokért vívott
küzdelem maga is betöltheti az ember szívét.
Boldognak kell elképzelnünk Sziszüphoszt.”
(Camus: Sziszüphosz mítosza.
Vargyas Zoltán fordítása)*

1918. január 8-án a nevezetes 14 pontban Woodrow Wilson amerikai elnök meghirdette a háború lezárásának békefeltételeit, és ennek utolsó bekezdésében minden további háború elkerülésének intézményi garanciájaként a Népszövetség létrehozását jelölte meg. 1918. november 11-én pillanatnyilag véget ért az első világháború, úgy, hogy a 14 pont máig tartó interpretációs káosza és a Népszövetség békefenntartó kudarca egy sor másik háború kiindulópontjává vált. Az alábbi esszében a 14 pont és a hozzá kapcsolódó nemzeti önrendelkezés, valamint a demokratikus önkormányzat eszmetörténeti gyökereivel foglalkozunk.

Az önrendelkezés eszméje Janus-arcú. A demokratikus és a nemzeti elv a közösség szerveződésének két, egy tőről fakadó, olykor egymásnak ellentmondó elve, és pusztító vagy megtermékenyítő feszültségben áll egymással¹.

¹ „A forradalmi demokrácia és egyáltalán minden demokrácia, bármennyire is az ember szabadságát hirdeti is meg, ezt a szabadságot mindig egy adott közösségben valósítja meg, s ez az élmény a

Az eredeti, Woodrow Wilson amerikai elnök által tett javaslatban a nemzeti elv és a demokratikus elv összefonódik. 1918 forrágatagában, majd a második világháború végéig a nemzeti elv lesz az önrendelkezés szinte kizárólagos értelmezési kerete, míg a demokratikus elv háttérbe szorul. Ugyanakkor a második világháború utáni időszak néhány sikeres példája igazolta, hogy ragaszkodnunk kell az önrendelkezés eszméjének őseredeti komplexitásához, még akkor is, ha ez olykor zavarosnak vagy éppen kibogozhatatlannak látszik. Más szóval, 1918 tanulsága az, hogy csak akkor és csak ott lehetséges béke, ahol egy átfogóbb és nem pusztán a „mélydemokráciára” (populizmusra) szűkített demokrácia ad keretet a nemzeti létnek és az etnikailag elkülönülő közösségek együtt-létének.

A nemzeti önrendelkezés eszméjében jelenvaló paradoxont mi sem mutatja jobban, mint az amerikai adminisztrációnak a viszonya a lenini, bolsevik Oroszországhoz.

Samuel Harper chicagói professzor, a wilsoni kormányzat befolyásos tanácsadója sem a balti államoknak, de még Ukrajnának vagy Finnországnak sem biztosítaná az önrendelkezéshez való jogot. Jóllehet a kis államok jo-

---

szóban lévő közösség iránti érzelmeknek nem a lanygulását, hanem a fokozódását, erősödését jelenti” – írja Bibó István („A kelet-európai kisállamok nyomorúsága”, in *Válogatott tanulmányok II.*, Budapest, 1986. 191.). Majd később: „Demokratizmus és nacionalizmus két közös gyökerű mozgalom, melyek mély összefüggésben vannak, s ha ez megbillen, súlyos zavarokra vezethet. Ez történt Közép- és Kelet-Európában, ahol a *nemzeti közösség birtokbavétele és az ember felszabadulása nem kapcsolódtak össze, sőt ellenkezőleg: ezek a nemzetek olyan történelmi pillanatokat éltek meg, melyek azt látszóttak bizonyítani, hogy a múlt nyomasztó politikai és társadalmi hatalmasságainak az összeomlása s a demokráciának végső konzekvenciáig való vállalása a nemzeti közösséget súlyos kockázatoknak, sőt katasztrófáknak teszi ki. Ebből a megrázkódtatásból születik a modern európai politikai fejlődés legfélelmetesebb monstruma: az *antidemokratikus nacionalizmus*. (Uo. 219.) Végül egy bővebben ki nem fejtett leírás, Woodrow Wilson szerzőségének megemlékezésével: „Az az elv, mely e kor szükségleteinek a stabilizálódás tekintetében megfelelt, adva volt: a népek önrendelkezési joga volt ez, melyet nyugodtan nevezhetünk a legitimitás *demokratikus* formulájának. Ezzel a tarsolyában hajózott át Wilson elnök Európába békét kötni. A gyakorlati alkalmazás programja is, hogy ti. Ausztria–Magyarországot fel kell osztani, és a nyelvi határok alapján nemzeti államokat kell alkotni, helyes volt. Sokan vizsgálták, s mi is utaltunk fentebb rá, hogy ez az áthajózás a világ új korszakának ebben a páratlanul szerencsésen indult és páratlanul szerencsétlenül folytatódó fordulópontján miéért végződött szégyenletes fiaskóval. Számunkra elég annyi, hogy 1919 abban különbözött 1815-től, hogy a békeszínalók itt is meghirdettek egy elvet, de az elvet nem volt erejük alkalmazni is.” (Uo. 259.) Nem titkoltnak ezeket a bibói gondolatokat igyekszem eszmetörténeti kontextusba helyezni, és kimutatni, hogy milyen összetett és ezért milyen fáradságos az önrendelkezési elv érvényesítése.*

gai mellett szállunk síkra – mondja –, de éppen őket tesszük tönkre, akár csak úgy, hogy az esetlegesen újrálehető német imperializmusnak szolgáltatjuk ki őket. Világos, hogy a bolsevikok ideológiai hasznát húznak majd abból, ha támogatjuk törekvésüket az egységes Oroszország fenntartására, de – szól a tragikusan hamisnak bizonyult jóslat – úgyszem maradtak sokáig hatalomban, a demokratikus erők félresöprik őket.

A szocialista érzelmű John Spargo *Russia as an American Problem*² című, nagy hatású könyvében úgy érvel, hogy Oroszország szétdarabolása a bolsevikokkal szemben álló és többséginek feltételezett, demokratikus erők gyengülésével járna. A nép a bolsevikok mellett sorakozna föl, és evvel elenyészne egy egységes, demokratikus Oroszország – tragikusan valódinak vélt – perspektívája. A történeti hűség kedvéért pedig jegyezzük meg, hogy voltak olyanok is, mint például Colonel House, akik Oroszország szétdarabolásával idejekorán meg akarták volna fékezni egy óriási területen húzódó, autokratikus hagyományban gazdag ország szükségképpen föléledő nagyhatalmi ambícióit.

S maga Wilson elnök is szentül meg volt győződve, hogy Oroszország népeinek nemzeti önrendelkezéshez való jogát csak azt követően érdemes fölvetni, hogy a „nagy orosz nép egy általa megválasztott [demokratikus] kormányon keresztül kifejezheti magát”³.

A demokratikus és a nemzeti elv belső feszültsége azonban mindvégig jelen van az önrendelkezés fogalmában.

Már Wilson elnöknek a nevezetes „győztes nélküli béke”-beszéde 1917. január 22-én – ami egy utolsó, az események által hamar időszerűtlenné tett kísérlet volt arra, hogy az Egyesült Államokat egy bizonytalan kimenetelű háborútól az elnök távol tartsa – teljesen elmosta a határokat a demokratikus és a nemzeti elv között. Biztosítja a szenátust, hogy a jövő (örök, más szóval hosszú ideig stabil) békének egy olyan meggyökeresedett amerikai értéken kell nyugodnia, mint amilyen a

„kormányzottak beleegyezésén nyugvó kormányzat”. Kicsit előbb viszont Lengyelország szuverenitásának példáján illusztrálja, hogy a lengyeleknek jár a függetlenség, a kormányzottak érzéseitől idegen uralom alóli felszabadulás. (De – veti ellen Lloyd George valamivel később, 1919 márciusában – nem jár nekik föltétlenül a nagyszámú – több mint kétmillió – német fölötti uralom, mert soha nem igazolták önkormányzati – értsd: demokratikus – képességeiket⁴).

Wilson nagy beszéde egy másik, filozofikusabb interpretációra, arra az egyébként minden háborúra igaz és revansba torkolló igazságra épül, hogy a vesztes nem fogja örökre elfogadni a vereséget, tehát mind a győztes, mind pedig a legyőzött fél státuszának kihirdetését messzi ívben el kellene kerülni, hiszen mindkét helyzet ingatag és átfordítható. (Erre a helyzetre Franciaország 1871-es veresége és 1918-as győzelme közvetlen illusztrációként szolgál.) Ez azt is sugallja, hogy a háborúban elesettekre úgy kell gondolnunk, mint egyszerű hullákra, és óvakodnunk kell attól, hogy úgy tekintsünk rájuk, mint valamilyen nemes cél érdekében önmagukat feláldozó, eszméket megtestesítő hősi halottakra. Azonban ez a zseniálisan cinikus felismerés, ami meg akarja mutatni, hogy mennyire fölösleges akár egy emberéletet is kioltani a háborúban, igen messze áll a lövészárkok látványától, ahol az egyszerű hulla sem olyan egyszerű, másfelől a háborút meg nem tapasztalt következő nemzedék azon érzületétől, hogy márpedig annak a véráldozatnak kell hogy valamilyen értelme legyen, s ez az „értelem” kézenfekvően a nemzet jövőjének formáját fogja magára öltetni, és a megfenekedett nacionalizmusnak szolgáltat majd muníciót.

Mint ahogy már korábban volt alkalmam erről az 1914-et felidéző *Ex Symposion*ban írni, Wilson elnök világmegváltó hite a pres-

² Forgotten Books, 2015 [1920].

³ Woodrow Wilson levele David Lloyd George-nak az oroszországi bolsevik forradalom harmadik évfordulóján, 1920. november 5-én.

⁴ „The proposal of the Polish Commission that we should place 2,100,000 Germans, under the control of a people which is of a different religion and which has never proved its capacity for stable self-government throughout its history must, in my judgment, lead sooner or later to a new war in the East of Europe.” *The Papers of Woodrow Wilson Digital Edition*. Charlottesville: University of Virginia Press, Rotunda, 2017.

Originally published in © 1966–1994, Princeton University Press. <http://rotunda.upress.virginia.edu/founders/WILS-01-56-02-0130> (hozzáférés: 2018. aug. 13.).

biteriánus szülői házban alakul ki, s a felvilágosodásban gyökerezik, szoros rokonságot mutatva Immanuel Kant liberális „örök béke”-tervezetével. A nemzetközi béke csak akkor lehet „örök”, azaz tartós, ha „respublikák” (Kant), Wilson átköltésében: demokratikus berendezkedésű államok kötik egymással, nem csak azért, mert képesek a racionális megegyezésre (Kant: ezer ördög is meg-

egyezésre juthat, amennyiben az ördögök észszerűen gondolkodó lények), hanem azért is, mert a polgár autonómiáját a legteljesebb mértékben szavatolják, és az ügyek nyilvános vitatásának lehetőségeit megteremtik, ami éppen a megegyezés előfeltétele. Woodrow Wilson a 14 pont megfogalmazását megelőzően, még egyetemi emberként, igen sokszor beszélt a „self-government”-ről, az „önkormányzatról”, mint a demokrácia kvintesszenciájáról.

De mit is jelentett egészen pontosan az „önmagunk kormányzata” a wilsoni szóhasználatban? Meglehetősen sok mindent.

1894. július 2–4. között kelt előadásvázlataiban az „önmagunk kormányzata” egy bizo-

nyos jól rendezett személyiségnek a sajátja, aki összeszedettsége, visszafogottsága, egyenessége révén éri el a maximális szabadságot⁵.

Az „önmagunk kormányzata” az intézményesült „önkormányzatban” teljeseedik ki, ami viszont az angol-amerikai politikai szabadság biztosítója. Hangsúlyozottan az angol-amerikai mintáról van szó, ahol a hatalmi ágak szétválasztása, a törvényhozás és az igazságszolgáltatás függetlensége még nem volna elegendő a politikai szabadság érvényesüléséhez, ami végül azon múlik, hogy a közösségek képesek önmaguk ügyeit közvetlenül, állami beavatkozás nélkül intézni. Ezzel szemben állnak a kontinentális (európai) politikai rendszerek, „állam-kormányzatok”, melyekre az a jellemző, hogy az állam törekszik arra, hogy a legapróbb részletekig beavatkozzék a polgárok életébe, hiszen előzőleg magára vállalta, hogy intézze az állampolgárok ügyeit⁶.

Ez az ellentét úgy egyszerűsödik Wilson fejében, hogy vannak (a haladás csúcsán álló) angolok és amerikaiak, mint önkormányzó társadalmak, és az „állam-kormányzat” társadalmi, melyeket az (állami) erő (és erőszak) tart össze. Az első világháború Wilson szemében az előbbi Jó és az utóbbi Gonosz végső összecsapása, amit nem is áttal kifejezni az olaszokhoz intézett üzenetében (1918. május 23-án, az olaszok hadba lépésének harmadik évfordulóján).

A párizsi béketárgyalások kontextusában az angol-amerikai „self-government” még nyelvi értelemben is csak kényszeredetten volt közelíthető a szövetséges olasz-francia politikai hagyományhoz. Kicsit hosszabban

5 *The Papers of Woodrow Wilson Digital Edition*. Charlottesville: University of Virginia Press, Rotunda, 2017.

Originally published in © 1966–1994, Princeton University Press. <http://rotunda.upress.virginia.edu/founders/WILSON-01-08-02-0346> (letöltve: 2018. aug. 13.).

6 Avval egészíthetnénk ki mindezt, hogy az angol-amerikai mintával szembevetve a Bourbon–Bonaparte-közponosítás egyaránt fenyegeti a polgár magánéletét, míg a nyilvános tér ellenőrzése az állam vezetőjének szándékaitól és szeszélyétől függően a politikai szabadságot korlátozhatja. Azonban talán még lényegesebb momentumként az angol-amerikai példában az individuum saját közösségével áll közvetlen, a közös ügyek által szervezett kapcsolatban, a francia mintát követő kontinentális Európában az egyén az állammal és implicite annak vezetőjével kerül közvetlen kapcsolatba. Lásd ehhez Franz Lieber könyvét, amelyet a Wilson által előállított egyik bibliográfia tanúsága szerint maga Woodrow Wilson is jól ismert: *On Civil Liberty and Self-Government*. Philadelphia, 1853. 320–321.

idézem a Népszövetség alapító dokumentumának második olvasata alkalmával, a Wilson elnök vezette ülésen lefolytatott beszélgetést, 1919. február 13-án, délelőtt. Előtte azonban meg kell még jegyezni, hogy ugyan ezen tárgyalás délutáni szakaszában utasították el a szerződő felek a japánok Makino báró által előterjesztett javaslatát, ami a faji egyenlőségre vonatkozott, és az alapító dokumentum 21. szakasza lett volna. Ezen a délutánon a 19. századi liberalizmus mutatta meg önön korlátait, ami éppen a haladásba vetett hitéből származott. Amennyiben van haladás, progresszió, úgy vannak a civilizációban előrébb tartó fajok, illetve lemaradók, melyek idővel azonban fölzárkózhatnak. Ezen az úton a liberális progresszivizmus teret enged az egyébként lényegétől idegen, mégis a második világháborúhoz vezető rasszizmusnak, de még fontosabb következményként az önkormányzást is magában foglaló demokratikus egyenlőségelvet tagadja meg.

Tehát íme, a „self-government” kifejezés komikumba hajló nyelvészkedésének esete a párizsi béketárgyaláson.

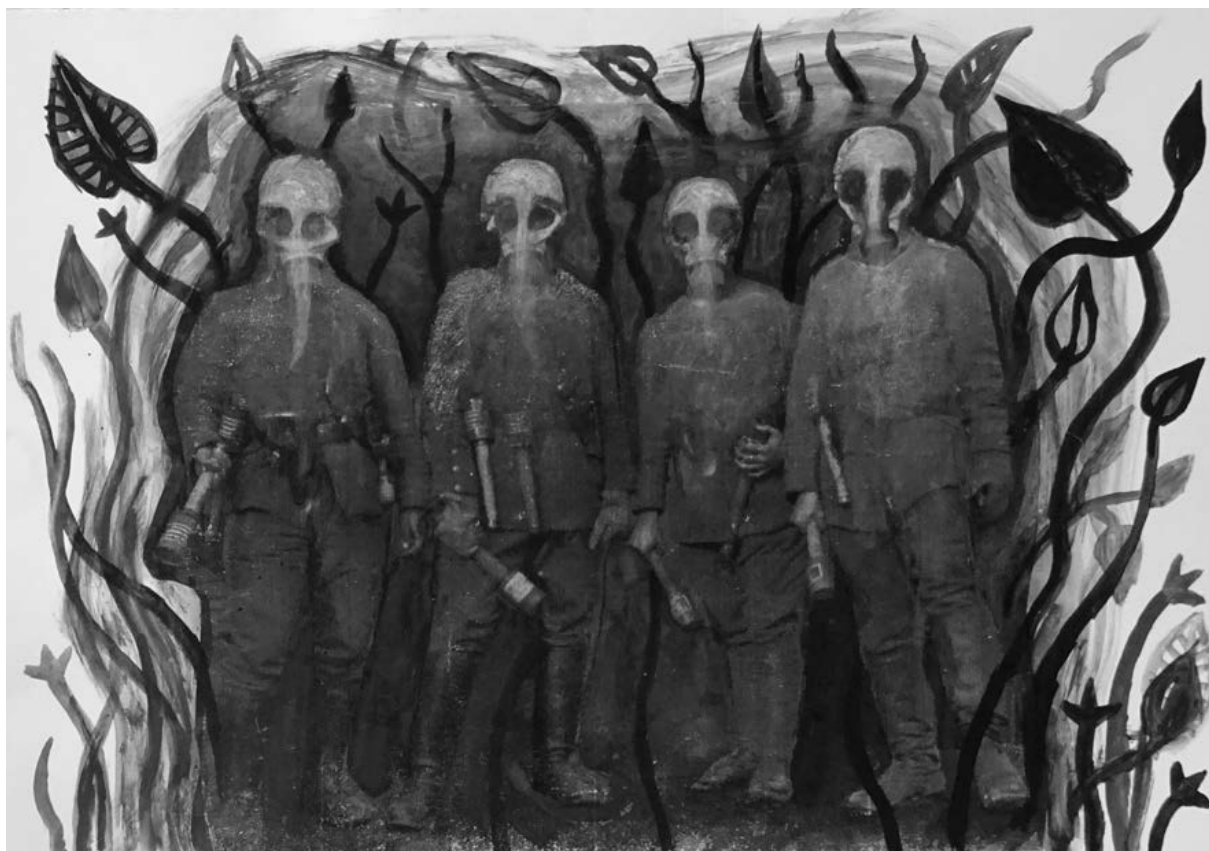
„Ezután beszélgetés következett a »pays libres« [= szabad országok] szavak jelentéséről.

Larnaud úr megjegyezte, hogy ezt a kifejezést az alkotmányjogászok olyan államok leírására használják, melyek intézményei demokratikusak vagy liberálisak. Mindenesetre egy állam belső alkotmányára vonatkoznak, és kevésbé pontosak, mint az angol »self-government«, ami rendszerint használatban van. Bármilyen francia fordítást úgy kell tehát érteni, hogy »olyan ország, melynek intézményei a politikai szabadság alapjára épülnek«.

Orlando úr egyetért *Larnaud úr* észrevételeivel, és azt mondja, hogy az olasz jogban a »pays libres« kifejezést ugyanúgy értik – érteleme világos, és egy állam belső szabadságára vonatkozik.

Egyetértés született arról, hogy a »teljeskörűen önkormányzó ország« [fully self-governing country] a legpontosabb kifejezés. Ennek francia megfelelője a »pays de self-government total«.

Ezek után a „self-government” kifejezés a nyelvi csata helyszínén elesett. A Népszövetség alapító dokumentumának végső szöve-

gébe a francia „pays libres” angol tükörfordítása került: a 7. paragrafusban a „free countries” szerepel.

Az angol-amerikai hagyományába zárt „self-government” teoretikus batyujával Párizsba érkező Woodrow Wilson még a demokráciát általában értő szövetséges hatalmakkal sem tudta elfogadtatni a progresszizmus államfilozófiáját. S ha eddig nem tudta, azonnal világossá válhatott számára az is, hogy itt demokratikusnak aligha mondható monarchákkal, despotákkal és primitív brigantikkal is lesz bőven dolga, akiknek kizárólagos céljuk az egyszerű területszerzés⁷. Általánosabb megfogalmazásban, Wilson érezte, hogy a demokratikus elvet veszély fenyegeti, és a nemzeti elv kizárólagosságra tör. S jóllehet következetesen próbálta visszaszorítani a nyers nacionalistákat akkor, amikor a demokrácia védelmére kelt, ezt az általa csodált Leninnel versengő populistá szellemében tette, amivel éppen a nacionalisták malmára hajtotta a vizet. Wilson és Lenin, messianisztikus elhivatottsággal, az ezeréves demokratikus békét hirdette, csak azzal a nem egészen lényegtelen eltéréssel, hogy míg Lenin az internacionalista proletariátustól, Wilson viszont a népi demokráciák együttműködésétől várta minden háború végének eljövételét.

Woodrow Wilson 1917. április 2-án, a szenátus és a kongresszus együttes ülésén az Egyesült Államok hadba lépését sürgeti, és egyebek mellett a következőket mondja: „Vajon nem minden amerikai érzi úgy, hogy a jövő világbékére irányuló reményeiknek újabb biztosítékát kínálta az a gyönyörű és szívmengető dolog, ami az elmúlt hetekben Oroszországban történt? Oroszország, s ezt legjobb ismerői tényként kezelték, szíve mélyén mindig is demokratikus volt, gondolkodásának minden életbevágóan fontos

hajlamában, azoknak az embereknek a megnyilatkozásaiban, akik bensőséges viszonyban voltak természetes ösztöneivel, az élethez való viszonyuk szokásaiban. Az a tekinthetőség, amely politikai rendszerének csúcsát koronázta, bármilyen sok ideig tartott, és bármennyire szörnyűséges volt, ténylegesen nem volt orosz eredetű, jellegű vagy célú; és most ez az óriási, nagylelkű orosz nép lerázta magáról, és ez a nép, naiv fenségében és hatalmával, részévé vált azoknak az erőknél, melyek a világ szabadságáért, igazságosságért és békéért harcolnak. Itt van a becsület ligájának egy rátermett tagja.” A meglehetősen édeskés (és az oroszokat továbbra is a háborúba édesgető), valamint a legcsekélyebb ismeretet sem tükröző beszéd elhangzása után, még ebben a hónapban, április 24-én nyílt meg az oroszországi bolsevik párt VII. kongresszusa, ami annak első nyilvános kongresszusa volt. A kongresszus vezéralakja Lenin, aki tízéves száműzetés után április elején tér vissza Oroszországba, és az „áprilisi tézisek” néven ismert beszédben fogalmazza meg a párt új irányvonalát. A kongresszus a nemzeti kérdésben a teljes nemzeti önrendelkezés jogát mondta ki, beleértve a különválás jogát is.

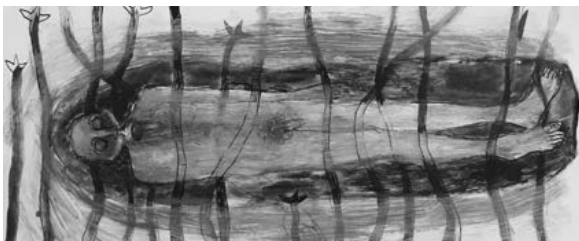
A nemzeti kérdésben Lenin megoldása az úgynevezett proletár internacionalizmus. Ennek értelmében akár a különböző nemzetek Oroszországtól való elszakadását is támogatni kell, mert ellenkező esetben a burzsoá uralkodó réteg befogja a nép jelentős részét a nacionalizmus eszméjének bűvkörébe, s részint a proletariátus forradalmi elszántságát képes leszerelni, részint saját hatalmát szilárdíthatja meg. A forradalmi osztályöntudat védelmében tehát – amennyiben a különböző nemzetek proletariátusa úgy ítéli meg – a nemzeti elszakadás elfogadható.

Lenin szemszögéből a wilsoni nemzeti önrendelkezés kihívást jelentett, hiszen avval, hogy a szuverén népakaratot nevezte meg a tartós béke alapjának, szerinte voltaképpen a szuverenitás gyakorlását kisajátító burzsoázia osztályuralmának megszilárdítását segíti elő.

Evvel szemben azonban Wilson, legalábbis kezdetben, úgy ítéli meg, hogy az Alekszandr

⁷ David Lloyd George fejezte ki a Négyek Tanácsának 1919. június 9-i ülésén a győztes hatalmak vezetőinek közös véleményét, amikor Eduard Beneš szlovák és Ion I. C. Brătianu román miniszterelnökről mondta: „Miatán lehetetlen helyzetbe hozták magukat, most hozzánk jönnek, és azt mondják: »Segítsetek rajtunk.« Megannyi kis briganti, aki csupán területet akar lopni.” (The Papers of Woodrow Wilson Digital Edition. Charlottesville: University of Virginia Press, Rotunda, 2017. Originally published in © 1966–1994, Princeton University Press. <http://rotunda.upress.virginia.edu/founders/WILS-01-60-02-0180> [hozzáférés: 2018. aug. 11.]

Kerenszkij által vezetett polgári, szocialista-liberális Ideiglenes Kormány demokratizáló februári forradalmát Lenin nem csak folytatni fogja, de éppen a wilsoni népi önkormányzatot próbálja Oroszországban megvalósítani. Éppen ezért Lenin úgy tűnik föl, mint aki komoly konkurenciát jelent annak a világbékeprojektnek, amelynek Wilson kívánt apostola lenni. S csak lassan vált világossá Wilson előtt, hogy a bolsevikok véres eszközökkel kényszerítik rá uralmukat a népre, s föl kell adnia azt az illúzióját, hogy a cári önkénnyel szembeni polgári demokratikus forradalmat a bolsevikok valaha is beteljesítik. Wilson kicsit megkésett interpretációjában eredetileg az orosz nép akarta forradalmi úton visszazerezni saját szuverenitását, de aztán útszéli banditák egy csoportja elrabolta tőle, anarchiába és éhínségbe taszítva ezzel

éppen magát a népet, amelynek a képviselő-tére vállalkozott.

A két vizionárius versenyéből, így utólag, azt mondhatjuk, mégis Wilson látomása került közelebb a megvalósuláshoz. Igaz, a második világháborúnak és a kilencvenes évek Balkán-háborúinak a tisztítótüze után, de ma már állíthatjuk, hogy a demokratikus nemzetek kevésbé hajlamosak egymással háborúzni, míg Lenin proletár internacionalizmusa meg sem született és rögvest elenyészett. Ennek ellenére Wilson és Lenin részint egymást fedő, részint egymást kizáró béke-terve Lenin győzelmével zárult. Wilson nemzeti önrendelkezése közvetlenül azon bukott meg, hogy Wilsont – a 19. századi, nem biologicista hanem progresszív – fajelmélete megakadályozta abban, hogy az ázsiaiaknak (és afrikaiaknak) elismerje az önrendelkezéshez való jogát. Így mindenekelőtt az ázsiaiak, a gyarmatok népei Leninhez fordultak inspi-

rációért, aki nemcsak a proletárdiktatúra „földet, kenyeret, békét” (igaz, soha meg nem valósuló) megváltását ígérte, hanem egyáltalán nem elhanyagolható módon, ráadásképpen, a nemzeti szuverenitást, a nemzeti önrendelkezést is. A demokráciának és nacionalizmusnak ellenállhatatlan koktélya volt ez számukra, míg a liberális önkormányzat és rasszista önrendelkezés egyvelege végső soron senkinek sem volt elfogadható⁸.

A wilsoni javaslat tehát kétfedelű: részint önkormányzatot jelent, azt, hogy a nép önmagát kormányozza, így ez a demokrácia meghatározása; a nemzeti önrendelkezés viszont tágabban a szuverenitást jelenti, szűkebb értelemben pedig etnikailag elkülönülő népcsoportok – területi, etnikai, kulturális – autonómiáját. Az önrendelkezés „önkormányzati” (vagy „belső”) értelmében – a nép maga rendelkezik kormányzati formájáról, és képes azt, mindenekelőtt a nyilvánosság erejénél fogva, ellenőrizni – kétségkívül a „mélydemokrácia” egyik meghatározását kapjuk. Azonban az önrendelkezés „nemzeti” (vagy „külső”) formája sem nélkülözi a demokratikus elemet, mikor a népcsoportok autonómiájáról és az autonómiák, illetve nemzetek együttműködéséről (akár föderalizmusról) beszélünk.

A wilsoni javaslatban a „demokratikus” és a „nemzeti” látószög áttetsző fedésben van, úgy, hogy egyikén keresztül megpillantható a másik – noha mindkettő önálló körvonala itt-ott még felismerhető –, ám ez a helyzet fokozatosan átalakul 1916 – és főként a párizsi béketárgyalások – során, amikor Wilson mindinkább szembesül avval, ahogy az önrendelkezés a területrablás elsöprően népszerű hívószava lesz. Így végül a nemzeti látószög teljesen kitakarja a demokratikus látószöveget.

⁸ Még történelmi körökben is tartja magát a hiedelem, hogy a fő béketárgyalók rezidenciájaként szolgáló Hôtel du Paris egyik fiatal pincére, Ho Si Minh, akkor fordult el a wilsoni önrendelkezéstől, amikor az elnök még fogadni sem volt hajlandó őt, aki a vietnami függetlenség érdekében akart volna tárgyalni, s fordult ugyanazzal a lendülettel Lenin forradalmi bolsevizmusa felé. (Lásd például Arthur Herman, 1917: *Lenin, Wilson, and the Birth of the New World Disorder*. Harper, 2017.) A történetnek azonban inkább szimbolikus jelentése van, az „elvesztetett wilsoni pillanat” formájában, semmint valós történelmi alapja, hiszen Ho Si Minh 1919-ben, a versailles-i tárgyalások idején, már a lenini bolsevizmus és a francia szocialisták hatása alatt állt.